

**VALTIONEUVOSTON SELONTEKO EDUSKUN-
NALLE KULTTUURIN TULEVAISUUDESTA**

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Kulttuuri - tulevaisuuden voima

Opetus- ja kulttuuriministeriö¹ on pääministeri Matti Vanhasen toisen hallituksen strategia-asiakirjan mukaisesti kulttuuri- ja urheiluministeri Stefan Wallinin aloitteesta valmistellut selonteon kulttuurin tulevaisuudesta. Varsinaista kulttuurin tulevaisuuteen suuntaavaa hallituksen selontekoa ei ole aiemmin annettu eduskunnalle. Kulttuuripoliittisista selonteista viimeisin on vuodelta 1993. Valtioneuvoston kulttuuripoliittinen linjaus on valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta vuodelta 2003. Valtioneuvosto on käsitellyt ja hyväksynyt myös eräitä muita kulttuuripolitiikkaan liittyviä ohjelmatoimien tuloksia, kuten arkkitehtuuripoliittisen ohjelman vuonna 1998, periaatepäätöksen muotoilupolitiikasta vuonna 2000 ja rakennusperintöstrategian vuonna 2001. Opetus- ja kulttuuriministeriössä on laadittu kulttuuripolitiikan strategia vuonna 2009 ja samana vuonna on valmisteltu myös opetus- ja kulttuuriministeriön yleisstrategia vuoteen 2020. Nyt laadittu selonteko jatkaa monin osin näiden linjausten keskeisiä tavoitteita, mutta kansainväliset ja yhteiskuntapoliittiset muutokset toimintaympäristössä ovat tuoneet esiin myös tarvetta uusiin linjauksiin ja painotuksiin.

Selontekoa on edeltänyt valmistelutyö, johon osallistui tehtävää varten asetettu toimikunta.² Selontekoehdotuksen valmistelussa kirjallisena aineistona käytettiin aiempia kulttuuripoliittisia selontekoja, mietintöjä, ohjelmia, strategioita sekä aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja artikkeleita. Valmistelussa kuultiin erittäin laajasti taiteen ja kulttuurin kentän asiantuntijoita, osallistuttiin aktiivisesti aiheeseen liittyviin tapahtumiin ja keskusteluihin, osallistettiin keskustelijoita yhteisöllisessä mediassa (Otakantaa.fi -sivut, opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivut, Facebookiin perustettu ryhmä) sekä tutustuttiin Ruotsin kulttuuriselonteon valmisteluun. Valmistelutyössä yhdisteltiin tulevaisuudentutkimuksen eri menetelmiä painopisteenä laaja-alainen vuorovaikutus taiteen ja kulttuurin asiantuntijoiden, toimijoiden sekä käyttäjien kanssa.

Selontekoehdotuksen valmistellut toimikunta julkaisi joulukuussa 2009 väliraporttina taustaselvityksen, jossa on määritelty keskeisimmät käsitteet, lueteltu käytetyt aineistot, lähteet ja menetelmät sekä esiin tiivistyneet taiteen ja kulttuurin tulevaisuuden keskeiset edellytykset, haasteet, mahdollisuudet, keskeiset muutospainotukset sekä voimatekijät. Ehdotuksensa selonteoksi toimikunta jätti kulttuuri- ja urheiluministeri Stefan Wallinille 9.3.2010. Opetus- ja kulttuuriministeriö järjesti toimikunnan selontekoehdotuksesta lausuntokierroksen ja kuulemistilaisuuden. Selontekoehdotuksessa esitetyistä ja varsinaisessa selonteossa esitettävistä keskeisistä eri hallinnonaloille ulottuvista toimenpiteistä on neuvoteltu kaikkien ministeriöiden sekä valtioneuvoston kanslian kanssa.

Kulttuurin ja taiteen tulevaisuuden hahmottamisessa painottuu tulevaisuuden luomisen näkökulma. Selontekoa luonnehtii kaksi aikakäsitystä. Kulttuurin ja taiteen pysyvien ja muuttuvien tekijöiden, kestävien peruslinjojen sekä rakenteellisten muutosten tarpeen pohdinnan aikajänne ulotetaan 25 vuoden jaksolle vuoteen 2035 saakka. Pitkän aikavälin perspektiiviä vasten ehdotetaan ensimmäisinä askeleina lyhyen aikavälin toimenpiteitä ja ratkaisuehdotuksia seuraavalle hallituskaudelle.

¹ Opetusministeriön nimi muuttui 1.5.2010 Opetus- ja kulttuuriministeriöksi

² Kulttuuri - tulevaisuuden voima; Taustaselvitys kulttuurin tulevaisuus -selontekoa varten, Opetusministeriön julkaisuja 2009: 58.

Kulttuuri - tulevaisuuden voima; Toimikunnan ehdotus selonteoksi kulttuurin tulevaisuudesta, Opetusministeriön julkaisuja 2010: 10.

1 LÄHTÖKOHDAT

Taiteen ja kulttuurin käsitteet ovat monitulkintaisia sekä tieteellisesti että arkikäytössä, eikä niitä ole nähty tarpeelliseksi määritellä tässä yhteydessä tarkasti. Näiden käsitteiden moninaiset tulkinnat heijastavat yhteiskunnallista kehitystä, joten käsitteiden merkitys muuttuu kaiken aikaa. Hallinnossa näiden käsitteiden merkitys määrittyy pääosin toimi- ja hallinnonalarakenteen mukaan opetus- ja kulttuuriministeriön vastuualueeseen kuuluvana taide- ja kulttuuripolitiikkana, mutta siinäkin yhä tärkeämpää on löytää kulttuurisia toimintoja koskevat yhteistyöalueet muiden toimi- ja hallinnonalojen kanssa.

Taide ja kulttuuri ovat ihmisenä olemisen itseisarvoisia ja välttämättömiä perusasioita. Niiden uutta luova vaikutus säteilee elämän kaikille alueille. Taiteen ja kulttuurin sisällöt tuottavat edellytykset hyvälle elämälle ja yhteisöjen hyvinvoinnille. Taiteen ja kulttuurin merkitysten vaihdanta ja levittäminen synnyttävät aktiivista toimintaa eri aloilla ja vaikuttavat siten sekä suoraan että sovelluksina myös taloudelliseen toimintaan.

Havaittavissa olevat tulevaisuustrendit puhuvat taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallisen vaikuttavuuden vahvistumisen puolesta. Taiteen ja kulttuurin perinteisten ydinalojen osuus arvonlisäyksestä ja työllisyydestä on pysytellyt noin kolmessa - neljässä prosentissa. Sen sijaan kasvua syntyy taiteen ja kulttuurin sovellusten ulottuessa kerrannaisvaikutuksina yhteiskunnan kaikille sektoreille. Aineeton, ekologinen ja eettinen kulutus sekä kulttuurin kulutus kasvavat. Elämän laatua ja elämyksellisyyttä korostava elämäntapa sekä kiireettömyys ja leppoistelu vapaa-aikana sekä kulttuurin käyttö työelämässä lisääntyvät. Nuorten keskuudessa kulttuurin harrastus ja arvostus voimistuu ja he hakeutuvat luoville aloille. Kulttuuriintensiivti kasvaa tuotannossa, tuotekehityksessä, palveluissa ja toimintakonsepteissa. Nuoret luovat ammatillaiset ovat aiempaa yrittäjyyshakuisempia. Taiteen ja kulttuurin ammatillaiset työllistyvät yhä enemmän perinteisten ydinalojen ulkopuolelle. Yhteisölliset tuotanto- ja toimintatavat lisääntyvät. Hybriditaiteet ja poikittaiset kokeilut eri taiteenalojen sekä tieteen ja taiteen rajapinnoilla ovat keskeisiä innovointiympäristöjä.

Tulevaisuuden menestykseen kuljetaan kahta tietä: säilyttämällä vanhaa ja arvokasta sekä kehittämällä uusia kiinnostavia kokeiluja ja sovelluksia. Pysyvien kulttuuristen arvojen ja kulttuuriperinnön ymmärtäminen ja vaaliminen ovat luovuuden ja innovaatioiden resurssi ja perusta. Kulttuurisen hyvinvointiyhteiskunnan palvelurakenteiden säilyttäminen, luovasta osaamisesta huolehtiminen ja kulttuuripalvelujen saatavuus kasvattavat yleisöjä, turvaavat kulttuurisia oikeuksia, edistävät hyvinvointia, luovat kotimarkkinoita, edistävät kulttuurivientiä sekä toimivat luovan ammatillisen toiminnan kehittymisen lähtökohtina.

Toimikunnan laatimassa selontekoehdotuksen taustaselvityksessä keskeisiksi kulttuurin toimintaympäristön muutostekijöiksi nähdään kuusi globaalia makromuuttujaa: ilmastonmuutos ja ympäristö, väestökehitys, globalisaatio, luova pääoma, teknologia ja yhteisöllisyys. Kulttuurin ja taiteen tulevaisuuden keskeisimpinä mahdollisuuksina piiryy esiin kolme kehitykseen vaikuttavaa voimatekijää: kestävä kulttuuri, kulttuurinen moninaisuus ja luovuus.

Muutospaineista pelkistyy seitsemän ydinaluetta, joiden suhteen tarvitaan yhteiskunta- ja kulttuuripoliittisia linjauksia, arvovalintoja ja ratkaisuja. Nämä ovat: taiteen ja kulttuurin arvo ja merkitys, kulttuuriperintö ja kulttuuriympäristö, kulttuurinen moninaisuus ja monikulttuurisuus, yhteisöllisyys ja osallisuus sekä sivistykselliset ja kulttuuriset oikeudet, luovuuden edellytykset, kulttuuripalvelut ja tuotannot sekä kulttuuritoimialojen talous, työllistymisen ja toimeentulo.

Tavoitteiden saavuttamisen menetelmiä ja välineitä ovat hallinnolliset ratkaisut (verkostot, poikkihallinnollisuus), eri sektoreiden yhteistyömuodot (joustavat rahoitusmallit, poikkisektoraaalisuus, taiteen ja tieteen yhteistyö), rakenteelliset ratkaisut (hallinnolliset rakenteet, virtuaalirakenteet), teknologiset innovaatiot (sulautettu tietotekniikka, uusi tallenneteknologia, ympäristöteknologia), yhteisöllinen media, sosiaaliset innovaatiot, taiteen ja kulttuurin perinteisten alojen kehitys ja uudet painopisteet (hybriditaiteet, taide & tiede -konseptit, poikimenetelmällisyys).

2 YHTEISKUNNAN KULTTUURISET VALINNAT

2.1 Taiteen ja kulttuurin arvo ja merkitys

Luovuus on ihmiselle synnynnäistä ja luontaista toimintaa. Ihminen sitoutuu ympäristöön ja yhteisöön kulttuuristen ja sosiaalisten merkitysten kautta. Vapaa luova ilmaisu synnyttää taidetta ja kulttuuria. Taide voidaan nähdä erityisenä todellisuuden hahmottamisen ja tietämisen tapana, jonka merkitys voidaan rinnastaa tieteessä tapahtuvaan perustutkimukseen. Taiteessa ja kulttuurissa työstetään yksilöllistä ja yhteisöllistä identiteettiä, tehdään näkyväksi ympäristön ilmiöitä sekä keskustellaan arvoista. Taide ja kulttuuri vaikuttavat yhteisöjen ja yhteiskunnan kehitykseen ja niihin liittyy henkisiä, sosiaalisia ja taloudellisia voimavaroja.

Taiteen ja kulttuurin laaja-alainen merkitys ihmisen itseisarvoisena perustarpeena on tullut yhä tärkeämmäksi ja se vahvistuu edelleen tulevaisuudessa. Taide- ja kulttuuritoiminta kuuluu läpäisevästi mukaan suuriin hallinnonaloja yhdistäviin politiikkoihin, kuten sivistys-, innovaatio-, ympäristö- ja kestävän kehityksen politiikkaan. Yhteisiä rajapintoja taiteen ja kulttuurin alojen ja yhteiskuntapolitiikan eri sektoreiden kanssa ovat esimerkiksi taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset, koulutuksen sisällöt ja menetelmät, luova talous, innovaatiojärjestelmät, kulttuuriyrittäjyys ja -vienti, työllisyys, teknologiset sovellukset, viestintä, ympäristönsuojelu, yhdyskuntasuunnittelu ja kaavoitus, kriisitilanteisiin varautuminen, väestökehitys, vähemmistökysymykset, monikulttuurisuus, syrjäytymisen ehkäisy, tapakulttuuri, ruokakulttuuri, taide&tiede -konseptit sekä hybriditaiteet.

Luova pääoma on osa kansakunnan sosiaalista pääomaa sekä henkisen ja taloudellisen hyvinvoinnin ja innovoinnin ydin, joka synnyttää uutta ja vaikuttaa läpäisevästi kaikkiin yhteiskunnan toimintoihin. Luovan pääoman perustana ovat kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristön jaetut merkitykset. Sen edellytyksiä ovat tiedot ja taidot, itseilmaisun mahdollisuudet, luomisen rauha ja tila, kulttuuripalvelujen saatavuus sekä sivistykselliset ja kulttuuriset oikeudet. Luova pääoma tuottaa sosiaalista ja taloudellista vuorovaikutusta, kulttuurituotantoja, -palveluja, viestintää ja vaihdantaa.

Yhteiskunnallisessa keskustelussa asetetaan usein vastakkain kulttuuri ja taide itsessään arvokkaana toimintana ja hyötyä tuottavana välinearvoisena toimintana. Ristiriidan sijaan ne kuitenkin edellyttävät toisensa ja niiden välillä on jatkuva vuorovaikutus. Päämäärätön, korkeileva taide on uusiutumisen edellytys. Taide tavoittaa ihmiset sovelluksien kautta, ne ovat osa jakelua, saatavuutta ja yhteisön kommunikaatiota. Yhteiskunnallisessa kulttuuripoliittisessa päätöksenteossa tehdään käytännöllisiä valintoja taiteen, kulttuurin ja luovuuden edellytysten, mahdollisuuksien ja rakenteiden resursoinnista. Valinnat, ratkaisut ja toimenpiteet eri jännitteiden välillä riippuvat siitä, mitä eettisiä arvoja kulloinkin painotetaan.

Kulttuurin ja taiteen tulevaisuuden eettiset arvot

Luova vapaus	Yhteisöllinen vastuu	Vaikuttavuus ja hyöty
<ul style="list-style-type: none"> • luova itseilmaisu • taiteen autonomia 	<ul style="list-style-type: none"> • sivistykselliset ja kulttuuriset oikeudet • kulttuuriperintö kivijalkana ja resurssina 	<ul style="list-style-type: none"> • luova pääoma sosiaalisen pääoman osana
<ul style="list-style-type: none"> • kokeileva ja leikkivä luovuus • taide erityisenä todellisuuden hahmottamisen ja tietämisen tapana 	<ul style="list-style-type: none"> • luovat tiedot ja taidot • kulttuuripalvelujen saataavuus, saavutettavuus ja osallisuus 	<ul style="list-style-type: none"> • henkinen, sosiaalinen ja fyysinen hyvinvointi • kulttuuritoimialojen talous • sovellukset ja heijastusvaikutukset yhteiskunnan eri sektoreilla

Yhteiskuntapolitiikassa ei vielä tunnisteta taiteen ja kulttuurin kokonaisvaikuttavuutta. Eri-tyisesti taiteen ja kulttuurin sovelluksilla on laaja-alaista merkitystä monilla eri yhteiskuntapolitiikan ja hallinnon aloilla.

Valtioneuvosto on käyttänyt kahdella viimeisellä hallituskaudella politiikkaohjelmia sellaisten laajojen poikkihallinnollisten tehtäväkokonaisuuksien hoitamiseen, jotka on nähty keskeisiksi hallituksen tavoitteiden saavuttamiseksi. Poliitiikkaohjelmilla hoidettavien asioiden on oltava ajankohtaisia, mutta ei selkeästi millekään hallinnonalalle vastuutettuja.

Politiikkaohjelman muotoa pysyvämpänä, operatiivisempänä ja vaikuttavampana välineenä opetus- ja kulttuuriministeriö ehdottaa valmisteltavaksi valtioneuvoston päätöksen laaja-alaisen yhteistyön käynnistämiseksi taiteen ja kulttuurin soveltamisalueilla osana eri hallinnonalojen toimintaa.

Toimenpide-ehdotus:

- Valtioneuvosto tekee opetus- ja kulttuuriministeriön valmistelusta kulttuurin tulevaisuutta koskevan eduskuntakeskustelun jälkeen päätöksen toimenpiteistä taide- ja kulttuuripolitiikan vaikuttavuuden lisäämiseksi yhteiskuntapolitiikassa eri hallinnonalojen yhteistyönä.

Tavoitteena on kehittää mahdollisuuksia hyödyntää ja edistää taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja vuorovaikutusta sekä positiivisia heijastusvaikutuksia ja sovel-lusmahdollisuuksia yhteiskunnan eri toiminnoissa luomalla toimivia ja tehokkaita yhteis-työmuotoja eri tahojen kesken. Valtioneuvoston päätös koskisi seuraavissa alaluvuissa käsi-teltäviä asioita.

2.2 Kulttuuriperintö ja kulttuuriympäristö

Kulttuuriperintö on ihmiskunnan muisti ja tietovaranto. Se on yksilöiden ja yhteisöjen iden-titeettien rakentamisen resurssi niin paikallisella, kansallisella kuin globaalillakin tasolla. Käsi-tyksemme kulttuuriperinnöstä on usein liian kapea. Aineellista ja aineetonta kulttuuri-

perintöä on säilynyt, syntyy ja kertyy kaikkialla yhteiskunnassa: taiteen ja kulttuurin toimintakenttien lisäksi kodeissa, päiväkodeissa, oppilaitoksissa, hoitolaitoksissa, tuotantolaitoksissa, työpaikoilla ja toreilla.

Kulttuuriympäristöön kuuluvat perinnemaisemat, muinaisjäännökset, rakennettu ympäristö, kaupunkitilat, maaseutuympäristöt, esinekulttuuri sekä visuaalinen ja ääniympäristö tai laajemmin maut, hajut ja kosketukset. Rikas elinympäristö on ihmisen viihtymisen, hyvinvoinnin ja luovuuden lähde. Jokaisella on oikeus visuaalisesti hyvään ympäristöön. Uudet julkiset ja yksityiset tilat, esteettömät ja saavutettavat rakennukset ja ympäristöt tai asumisen tavat, liikenne ja opasteet vaikuttavat viihtymiseen ja hyvinvointiin. Hyvässä kulttuuriympäristössä luonto ja rakennetun ympäristön muodot eri aikakausilta limittyvät toisiinsa monimuotoisesti ja sopusointuisesti.

Kulttuuriympäristöön kohdistuvia ulkoisia uhkia aiheuttavat ilmastonmuutos, luonnonkatastrofit ja mahdolliset konfliktit. Voimakkaimmin sitä muovaavat kuitenkin yhdyskuntasuunnittelu, kaavoitus ja jokapäiväinen uuden rakentaminen. Viime sotien jälkeen Suomessa on tuhottu paljon vanhaa rakennuskantaa ja menetetty kulttuurista pääomaa. Ympäristön lyhytnäköinen hyödyntäminen voi uhata kulttuuristen ja esteettisten arvojen säilymistä ja kestävä kehitystä sekä ihmisen terveyttä. Korjausrakentamisen ekotehokkuus- ja uudisrakentamista vastaavat standardivaatimukset ovat tulevaisuudessa haaste rakennusperinnön säilymiselle. Rikkaan ja monimuotoisen kulttuuriomaisuuden ja -ympäristön säilyttäminen, hyödyntäminen ja uuden luominen edellyttävät useiden viranomaisten ja yksityisen sektorin tiivistä yhteistyötä ja arvönäkemyksiä. Kansalaisten ja asukkaiden osallisuutta sekä taiteen ja kulttuurin huomioon ottamista tarvitaan myös kaavoituksessa ja yhdyskuntasuunnittelussa.

Kulttuuriperintöön kuuluu myös ruokakulttuuri, jonka kehittämiseksi on käynnistetty seitsemän ministeriön yhteinen Suomalaisen ruokakulttuurin edistämishjelma (Sre). Rakennettua ohjelmamallia ja organisaatiota on mielekäästä jatkaa ja kehittää sen kulttuurista ulottuvuutta erityisesti lasten ja nuorten ruokakulttuurin, kestävä ja vastuullisen ruokatuotannon ja syömisen, elintarvikealan kansainvälistymisen ja viennin osalta.

Aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön säilyttäjiä ja välittäjiä ovat kulttuurista jatkuvuutta edustavat museot, arkistot ja kirjastot. Ne toimivat kulttuurien vuoropuhelun paikkoina ja tiedon kartuttajina sekä tarjoavat mahdollisuuksia ihmisten omakohtaiseen osallisuuteen, tekemiseen, kokemiseen ja harrastamiseen. Kokoelmavarannot ja tietoaineistot palvelevat opetuksen, tieteen ja vapaa-ajan tarpeita. Muistiorganisaatiot muodostavat yhteiskunnan keskeisen tietoperustan luotettavan tiedon tuottajina. Kansallinen digitaalinen kirjasto -hankkeen tavoitteena on järjestää ja turvata kulttuuriperinnön digitointi sekä pitkäaikaissäilytys. Osana kansalaisten sivistyksellisiä perusoikeuksia se turvaa väestön yhdenvertaisen tiedon ja kulttuurin saatavuuden, saavutettavuuden ja esteettömyyden myös digitaalisessa yhteiskunnassa. Kansallinen digitaalinen kirjasto -hankkeen onnistumisen edellytyksinä ovat pitkäjänteinen tulevaisuuteen suuntaava toiminta, hyvä hallinnollinen koordinaatio ja yhteistyö sekä tekijänoikeusratkaisuista huolehtiminen.

Säilyttämisen, tiedonhakupöytäkirjojen ja saataville asettamisen kautta ohjataan tulevien sukupolvien kulttuurin kokemista sekä tulkintoja menneisyyden elämästä ja tulevaisuuden mahdollisuuksista. Tulevaisuudessa kulttuuriperintö näyttäytyy enenevästi myös kulttuurisen moninaisuuden tai mikrohistorian kautta. Tällöin haasteeksi tulee muun muassa se, miten maahanmuuttajien kulttuuriperinnöt otetaan osaksi suomalaista kulttuuriperintöä sekä miten tallennetaan perinteisen suomalaisen kulttuurin ja lähtömaiden kulttuurien vuorovaikutuksessa syntyvä yhteinen ”kolmas kulttuuri”.

Toimenpide-ehdotukset:

- Laaditaan valtakunnallinen kulttuuriympäristöstrategia ja kehitetään kulttuurivaikutusten arviointia sekä kulttuuriympäristön tilan seurantarjestelmiä osana ympäristövaikutusten arviointia (KVA /YVA).
- Edistetään kulttuuriperinnön säilymistä ja saatavuutta myös digitaalisesti. Edistetään kansallisen digitaalisen kirjaston KDK toteutumista (museoiden, arkistojen ja kirjastojen yhteiset ja yhteensopivat hallinto-, metahaku-, käyttöliittymä- ja sähköisten aineistojen pitkäaikais säilytysratkaisut, jotka turvaavat niiden sähköisten tietovarantojen ja palveluiden saatavuuden kansalaisille).
- Rakennushankkeita toteutettaessa edistetään luovuutta ja visuaalisesti kiinnostavaa ympäristöä toteuttamalla ns. prosenttiperiaatetta eli jyvittämällä tietty osa hankkeen kustannuksista taidehankintoihin.
- Kehitetään museoita, yleisiä kirjastoja ja arkistoja monipuolisina oppimisen, elämysten ja tiedonhaun keskuksina panostamalla kulttuuriperintökasvatukseen osana kulttuurista lukutaitoa, saavutettavuuteen ja vuorovaikutteisuuteen yleisön ja eri väestöryhmien kanssa. Käynnistetään yleiset kirjastot tulevaisuuden toimijoina -hanke.
- Jatketaan eri ministeriöiden yhteishankkeena Suomalaisen ruokakulttuurin edistämishjelmaa (Sre) etenkin tulevaisuuden ruokakulttuurin tekijöiden eli lasten ja nuorten parissa ruokaosaamisen sekä kokonaisvaltaisen ruokaymmärryksen kasvattamiseksi.

2.3 Kulttuurinen moninaisuus ja monikulttuurisuus

Väestökehitysennusteiden mukaan kulttuurinen moninaisuus lisääntyy Suomessa. Tasapainoinen yhteiskunnallinen kehitys edellyttää tähän liittyvien ilmiöiden tunnistamista ja ymmärtämistä. Kulttuurisen moninaisuuden käsite on etnistä monikulttuurista lähestymistapaa laajempi. Se kattaa kaikki kulttuurien erilaiset ilmaukset ja tavat. Sen piiriin kuuluvat valtakulttuuri, mutta myös perinteiset osa- ja alakulttuurit ja vähemmistöt, vanhat ja uudet etniset ryhmät ja kieliryhmät sekä alkuperäiskansat. Uudet moninaiset 'virtuaaliheimot' muokkaavat tulevaisuuden suomalaista yhteiskuntaa. Ikäryhmät, paikalliset kulttuurit ja yksilöllinen erilaisuus, kulttuurien väliset erilaiset tottumukset, ilmaukset sekä kulttuuriperinnön jakamisen, levittämisen ja kuluttamisen tavat ovat osa moninaisuutta.

Vuorovaikutuksen ja kohtaamisten kautta tapahtuva jatkuva muutos on kulttuurin uusiutumisen ja kehittymisen ehto. Monikulttuurisessa ja moninaisessa yhteiskunnassa tarvitaan suvaitsevaisuutta ja yhdessä elämisen taitoa. Kulttuurien ymmärtämisellä on tärkeä merkitys myös suvaitsevaisuuden kasvattamisessa. Erilaisten vähemmistöryhmien kulttuurinen panos on oivallettava luovaksi resurssiksi.

Kulttuurinen moninaisuus on haaste kulttuuritarjonnan, -palvelujen ja -tuotannon järjestämiselle. Kielten määrä on lisääntynyt ja tulee entisestään lisääntymään. Maahanmuuttajista venäjäkieliset ovat nopeimmin kasvava kieliryhmä, mutta myös muiden kieliryhmien osuus kasvaa. Kulttuuri- ja kirjastopalveluja järjestettäessä joudutaan ratkaisemaan, miten eri kieliryhmiä kohdellaan oikeudenmukaisesti.

Kulttuuriin liittyy myös olennaisesti kieli. Kielet eivät ole vain kommunikaation välineitä vaan myös kulttuurisen lukutaidon kehittymisen perusta. Se tarkoittaa sitä, että ymmärrämme, miten eri kulttuurit rakentuvat ja miten niiden piirissä tuotetut ilmaisut vaikuttavat. Sen

avulla osaamme tulkita eri kulttuurien kohtaamisissa syntyviä viestejä. Kulttuurinen lukutaito turvaa perusvalmiudet ymmärrykseen ja vuorovaikutukseen eri kulttuurien välillä. Tämä on tärkeää sekä suhteessa alakulttuureihin ja monikulttuurisuuteen että yhteiskuntien välillä niin kulttuurisessa, sosiaalisessa kuin taloudellisessakin vuorovaikutuksessa. Suomenruotsalainen kulttuuri ja ruotsin kieli toisena kansalliskielenä ovat osa kulttuuriamme. Kulttuurinen arvopohjamme on muotoutunut osana Pohjoismaita ja ruotsin kieli on myös tulevaisuudessa keskeisessä asemassa pohjoismaisessa yhteistyössä.

Tulevaisuudessa kuulumme samanaikaisesti yhä useampiin kulttuuriin viiteryhmiin. Olemme yhtä aikaa ylikansallisen, globaalin kulttuuritarjonnan, kansallisen ja paikallisen kulttuurisen perinteen, osa- ja alakulttuurien sekä fyysisten ja virtuaalisten 'kulttuuriheimojen' merkitysten piirissä. Olemme mukana näissä sekä kuluttajien että enenevästi myös tuottajien ja tekijöiden rooleissa. Glokaali yhtäaikainen läsnäolo eri kulttuureissa on moninaisuuden, vuorovaikutuksen ja luovuuden edellytys.

Toimenpide-ehdotukset:

- Laaditaan perustuslaissa turvattuja kielellisiä oikeuksia tukeva ja kulttuurisia oikeuksia toimeenpaneva kansallinen kielistrategia, jossa vahvistetaan kansalliskielten (suomi ja ruotsi), alkuperäiskansan (saamelaiset) ja muiden perustuslaissa mainittujen ryhmien (romanit ja viittomakieliset) sekä muiden Suomen kieliryhmien tosiasiallista asemaa.
- Turvataan kansalliskielten sekä alkuperäiskansan kielten (erityisesti uhanalaisimpien inarinsaamen ja koltansaamen) asema, kielenhuolto ja palveluiden saatavuus. Saamenkielistä opetusta annetaan myös niillä maantieteellisillä alueilla, joissa suurin osa saamelais syntyisistä lapsista ja nuorista asuu ja käy koulua. Pääkaupunkiseudulla tuetaan saamenkielisiä kulttuuripalveluita ja saamelaiskulttuuria.
- Laaditaan kulttuurin maahanmuuttopoliittinen ohjelma, jossa kehitetään kriteereitä kulttuurisen moninaisuuden tunnistavan kulttuuripolitiikan välineiksi sekä otetaan maahanmuuttajien edustamat kulttuuriset vaikutteet luonnollisena osana mukaan suomalaisen kulttuurin rakentumiseen ammatillisen luovan työn tukemisessa ja kulttuuriperinnön kertymisessä. Lähtökohtana on ihmisten yhdenvertainen kohtelu.
- Lisätään monikulttuurisuuteen liittyvää tutkimusta ja täsmennetään käsitteitä ja terminologiaa.

2.4 Reilu kulttuuri; yhteisöllisyys, sivistykselliset ja kulttuuriset oikeudet

Kulttuuripolitiikkaa ohjaavat perustuslakiin kirjatut perusoikeudet, joissa relevantteja sivistyksellisiä oikeuksia ovat taiteen vapaus, oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin sekä vastuu kulttuuriperinnöstä. Taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin oikeuksiin kuuluu myös kulttuurioikeuksien näkökulma. Kulttuuriset oikeudet ovat keskeisiä kansojen identiteetin, yhtenäisyyden, itsemääräämisoikeuden ja omanarvontunnon kannalta. YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa säädetään mm. jokaisen oikeudesta osallistua kulttuurielämään ja valtion velvollisuudesta edistää oikeuden toteutumista. Kansainvälisissä keskusteluissa kulttuurisia oikeuksia ovat muun muassa oikeus kulttuuriperintöön ja vastuu sen säilyttämisestä ja suojelusta, oikeus kieleen, oikeus kulttuuriin vuorovaikutukseen, oikeus koulutukseen, oikeus kulttuurielämään osallistumiseen ja

kulttuurin saatavuuteen, oikeus valita oma kulttuurinsa, oikeus luovaan työhön ja sen tuloksiin, sananvapaus sekä tieteen ja taiteen vapaus.

Reilu kulttuuri merkitsee ihmisten kulttuuristen oikeuksien toteutumista, saatavuutta, saavutettavuutta ja osallisuutta kulttuuriseen merkityksenantoon ikään, sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen, kieleen, vammaisuuteen, etniseen, uskonnolliseen ja kulttuuriseen taustaan tai varallisuuteen katsomatta.

Kulttuuristen oikeuksien ja tarpeiden toteutumista arvioitaessa on aiempaa monipuolisemmin tunnistettava erilaiset väestöryhmät. On ollut tapana tarkastella väestöä ikäluokittain ja hahmottaa myös kulttuurisia tarpeita tältä pohjalta. Oletus tietyn ikäpolven kulttuuristen kulutustottumusten yhtenäisyydestä perustuu kuitenkin enemmän yhtäläiseen tarjontaan kuin ihmisten yksilöllisiin tarpeisiin.

Taiteella ja kulttuurilla on todettu olevan merkittäviä hyvinvointia lisääviä vaikutuksia. Ne tuovat merkityksellisyyttä elämään, voimauttavat, osallistavat ja vahvistavat arjen toimijuutta, edistävät sosiaalista koheesiota ja ehkäisevät syrjäytymistä. Taidetta ja kulttuuria voidaan hyödyntää menestyksellisesti esimerkiksi hoito- ja hoivatyössä, terveydenhuollossa, työelämässä, terapiassa ja kotouttamisessa. Kun tuotetaan taiteen ja kulttuurin sovelluksia näillä toiminnan alueilla, edistetään kulttuuristen oikeuksien toteutumista, lisätään kulttuurin omaehtoista harrastamista ja säästetään kustannuksia muilla yhteiskunnallisen toiminnan alueilla. Erityisen merkittäviä vaikutukset voivat olla ikääntyvän väestön toimintakyvyn ylläpidon sekä nuorten yhteiskuntaan ja työelämään kiinnittymisen sekä syrjäytymisen ehkäisyn kannalta. Kulttuurin hyvinvointivaikutuksia käsitellään yksityiskohtaisesti vuoden 2010 alussa valmistuneessa toimintaohjelmaehdotuksessa vuosille 2010-2014.³

Viestintäkulttuuri elää vahvaa murroskautta ja tämä heijastuu myös tekijänoikeudessa. Viestintä on muuttumassa multimediaaliseksi ja ero yksityisen viestinnän ja julkisesti tuotettujen luovien sisältöjen välillä pienenee. Tämä näkyy selvimmin yhteisöllisen median ja käyttäjälähtöisen sisällön kehittymisenä. Tekijänoikeudelle tärkeä jako yksityisen ja julkisen, eikaupallisen ja kaupallisen toiminnan välillä hämärtyy.

Tekijänoikeus kannustaa luovaa työtä, takaa tekijälle neuvotteluaseman ja samalla se tuottajan ja kustantajan asemaa turvaamalla tukee myös investointeja ja kauppaa. Tekijänoikeusjärjestelmään kohdistuu yhä suurempi paine sovittaa yhteen tekijöiden, käyttäjien, levittäjien ja kuluttajien intressit siten, että parhaalla mahdollisella tavalla luodaan edellytykset uuden luomiselle, kulttuurin moninaisuudelle ja kulttuuriperinnön ja tiedon saatavuudelle sekä kulttuuristen ja sivistyksellisten perusoikeuksien ja -vapauksien toteutumiselle. Taiteilijoilla on oikeus toimeentuloon, ja tekijänoikeuksilla on merkitystä taiteilijoiden toimeentulon turvaamisessa.

Kulttuuri- ja kirjastopalvelut turvaavat kulttuurin ja tiedon saatavuuden kulttuurisen kansalaisuuden edellytyksenä. Yhteisöllisyyden hakiessa uusia muotoja on myös tärkeää, että Suomessa säilyy kansallista identiteettiä ja kansallisia kieliä tukeva julkisen palvelun radio- ja televisiotoiminta samalla kun tunnistetaan ja tunnustetaan verkostoissa sekä verkossa tapahtuva käyttäjälähtöinen omaehtoinen sisällöntuotanto.

Kulttuurilla on tärkeä rooli myös kehittyvien maiden talouden vahvistamisessa. Kulttuuri on henkiseen pääomaan perustuvaa taloutta sekä tuotteiden ja palveluiden kauppaa, jota voidaan käyttää tietoisesti edistämään yhteiskuntakehitystä.

³ Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Ehdotus toimintaohjelmaksi 2010-2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1.

Köyhyyden vähentämisen näkökulmasta tämä edellyttää kulttuurikysymysten aikaisempaa parempaa ymmärtämistä ja huomioon ottamista sekä kehittyviin maihin kohdistuvissa kehityspoliittisissa toimissa että kehittyneiden maiden omista kulttuuripoliitikoissa. Kehityksen ymmärtäminen laaja-alaisena yhteiskunnallisena, poliittisena ja taloudellisena muutoksena vaatii, että ihmiset itse tulevat tietoisiksi omista tiedoistaan, taidoistaan, arvoistaan ja maailmankuvistaan.

Eri kulttuurien arvojen ja tapojen kunnioittamisen vaatimus saattaa törmätä hyväksytyihin ja vallitseviin universaaleihin arvoihin ja ihmisoikeuksiin. Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien ensisijaisuus ristiriitatilanteissa on tulevaisuudessa kestävä kulttuurinen arvopohja.

Toimenpide-ehdotukset:

- Edistetään kulttuuristen perusoikeuksien toteutumista.
- Edistetään läpäisevästi eri väestöryhmien (ikä-, kieli-, vammais-, seksuaali- ja sukupuoli-, kulttuuri-, romani- ja saamelaisvähemmistöt, katsomukset, kulttuuriset viiteryhmät ym.) kulttuuristen oikeuksien toteutumista, saatavuutta, saavutettavuutta ja osallisuutta kulttuurisessa merkityksenannossa.
- Vahvistetaan julkisen palvelun radio- ja tv-toimintaa kulttuuriperinnön, kulttuurisen moninaisuuden ja yhdenvertaisen saatavuuden turvaamiseksi sekä itsenäisen kulttuuriyrittäjyyden perustana.
- Suomi toimii kansainvälisessä ja pohjoismaisessa yhteistyössä sekä EU:ssa ja Unescossa aktiivisesti kulttuuristen oikeuksien tunnistamisen ja tunnustamisen edistäjänä ja aloitteentekijänä.
- Varmistetaan yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa opetus- ja kulttuuriministeriölle vuoden 2010 alussa luovutetun Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelmaehdotuksen toteutuminen sekä toiminnan aktiivinen jatkuminen myös ohjelmakauden jälkeen.
- Vahvistetaan kehitysnäkökulma osaksi kansallista ja EU:n kulttuuripoliitikkaa. Suomi edistää yhdessä Pohjoismaiden kanssa kulttuuria ja kehitystä tukemalla erityisesti luovaa taoutta ja kulttuurituotantoja.

2.5 Luovuuden edellytykset

Luovuus on kyky yhdistellä asioita ja merkityksiä uusiksi kokonaisuuksiksi ennen kokemattomalla tavalla. Luovuuden edellytyksiä ovat ihmisten henkinen liikkuvuus ja ajattelun avaruus, elämänympäristön monimuotoisuus ja joustavuus sekä mahdollisuus leikkiin ja kokeiluun. Luovuus liittyy kaikkeen inhimilliseen toimintaan, mutta taiteen, kulttuuriin ja tieteen alueilla sillä on itseisarvoinen sisällöllinen merkitys ja ammatillinen perusta. Luovan itseilmaisun sekä kulttuurisen lukutaidon perustiedot ja -taidot ovat keskeinen osa kansakunnan luovaa pääomaa. Ne edistävät yhteisöön kiinnittymistä, aktiivista kansalaisuutta ja ehkäisevät syrjäytymistä. Luovuutta voidaan edistää, sen edellytyksiä parantaa ja tuloksia hyödyntää. Luova taiteellinen työ tarvitsee myös tukea.

Taide- ja kulttuurikasvatus, -koulutus ja -tutkimus

Luovuuden ja itseilmaisun edellytyksiä rakennetaan varhaislapsuudesta ja nuoruudesta lähtien aikuisuuteen ja vanhuuteen saakka. Suomessa taidekasvatuksen perusta järjestelmänä on perinteisesti vahva. Taidekasvatusjärjestelmään kuuluvat taideaineet peruskoulussa, lukiossa, ammatillisessa peruskoulutuksessa, korkeakouluissa ja yliopistoissa. Taidetta ja kulttuuria opetetaan ja harrastetaan myös varhaiskasvatuksen piirissä, päiväkodeissa, koulun kerhotoiminnassa sekä aamu- ja iltapäivätoiminnassa. Aikuisiällä harrastamismahdollisuuksia tarjoavat vapaa sivistystyö sekä omaehtoinen harrastustoiminta.

Tulevaisuudessa yhteiskunnassa tarvitaan vahvaa taide- ja kulttuuriosaamista, kulttuurien tuntemusta ja kulttuurista lukutaitoa. Tulevaisuuden kulttuurin tekijöiden ja kokijoiden perustiedot ja -taidot luodaan yleissivistävässä koulussa taito- ja taideaineiden tunneilla. Taito- ja taideaineet ovat avainasemassa ihmisen persoonallisuuden, identiteetin ja itseluottamuksen kehittymisen sekä yhteisöön liittymisen kannalta. Ne edistävät oppilaiden hyvinvointia, koulussa viihtymistä ja sosiaalista kasvua. Taito- ja taideaineet edustavat ja edistävät kokonaisvaltaista tietämistä ja antavat tärkeitä oppimisvalmiuksia myös muihin oppiaineisiin. Taidekasvatuksella ja -opetuksella kasvatetaan myös tulevia luovan työn ammattilaisia sekä taiteen ja kulttuurin yleisöjä ja kuluttajia.

Taito- ja taideaineiden kehittämisen tarvetta voidaan arvioida klassisen 'kultaisen leikkauksen' -periaatteen mukaan. Sen mukaan koulun kehittämisen tavoitteeksi voitaisiin asettaa, että taito- ja taideaineiden opetusta olisi 1/3 oppiaineista, tai koulun toiminta muutoin kehittyisi tämän periaatteen mukaisesti. Suomessa taito- ja taideaineiden opetus on edelleen kansainvälisesti vertailukelpoinen, mutta niiden asema koulutuksessa on kuitenkin heikentynyt viime vuosikymmeninä. Nykyisen järjestelmän ongelmana on taito- ja taideaineiden kaikille yhteisen opetuksen painottuminen perusopetuksen alaluokille. Kaikille yhteisen taito- ja taidekasvatuksen määrän lisäämiselle on siten tarvetta erityisesti perusopetuksen yläluokilla ja lukiossa. Myös ammatilliseen koulutukseen on syytä kiinnittää huomiota. Ammatillisten perustutkintojen pakollisiin opintoihin kuuluu oppiaineryhmä taito- ja taideaineet (liikunta sekä taide ja kulttuuri -oppiaine), jotka eivät ole pakollisia yli 18-vuotiaille. Valinnaiset opinnot voidaan valita pakollisista oppiaineista tai taito- ja taideaineiden osalta myös kulttuurien tuntemuksesta.

Taito- ja taideaineiden opetus ei ole aina ammattitaitoista, joten opetuksen laatua on myös kehitettävä. Luokanopettajien koulutus on taito- ja taideaineiden sekä opettajien täydennyskoulutuksen osalta puutteellista. Myös aineopettajien jatkokoulutuksesta on pidettävä huolta. Taiteen perusopetuksen oppilaitokset opettajineen voisivat tarjota merkittävän yhteistyökannavan luokanopettajien täydennyskoulutukselle.

Taiteen perusopetus on koulun ulkopuolista tavoitteellisesti tasolta toiselle etenevää, maksullista, ensisijaisesti lapsille ja nuorille tarkoitettua taidekasvatusta. Sitä järjestetään mm. musiikkioppilaitoksissa, kuvataidekouluissa, tanssioppilaitoksissa, käsityökouluissa ja muissa oppilaitoksissa. Taiteen perusopetus tavoittaa vain pienen osan ikäluokista. Eri alojen tarjonta on myös yksipuolista ja painottuu edelleen voimakkaasti musiikkiin. Ongelmana on myös alueellisen saatavuuden epätasaisuus. Opetusta pitäisi lisätä voimakkaasti, mikäli koko maahan haluttaisiin alueellisesti ja eri taiteen aloja kattava tarjonta.

Perinteisten koulujen taito- ja taideaineiden rinnalla voitaisiin kehittää uusia verkko-oppimisympäristöjä, yhteistyörakenteita ja oppiainerajat ylittävää opetusta, lisätä kulttuuri- ja muistiorganisaatioiden monipuolista hyödyntämistä sekä ammattitaiteilijoiden työllistämistä monenlaisissa opetusympäristöissä. Taiteen perusopetuksen yksiköt voisivat olla hyviä alustoja tämän toiminnan kehittämiseen.

Vapaan sivistystyön laitoksissa järjestetään laajasti tutkintoon johtamatonta taide- ja kulttuurialojen koulutusta aikuisväestölle. Kulttuurialan koulutus muodostaa noin puolet koko vapaan sivistystyön koulutuksesta.

Kulttuurialan ammatillista ja korkea-asteen koulutusta annetaan ammatillisissa oppilaitoksissa, ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa. Taideyliopistot, yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen humanistiset (taide ja kulttuuri) alat sekä viestintä- ja kasvatustieteet ovat perinteisiä toimijoita näillä alueilla. Kulttuurialan osaamista vahvistavat myös mm. yliopistojen taloustieteelliset ja yhteiskuntatieteelliset alat.

Taiteen ja kulttuurin ammatteihin tähtäävä koulutus on volyymiltaan laajaa; oppilaitosyksikköjä on lähes sata. Suurimmassa osassa maata koulutustarjonnan osuus on työllisten osuutta suurempi ja kulttuurialan tutkinnon suorittaneiden työttömyys on korkeampi kuin koulutetun työvoiman työttömyys keskimäärin. Perinteistä kulttuurialojen koulutusta on esitetty vähennettäväksi valmistuneiden työnsaannin vaikeuksien takia. Toisaalta monissa yhteyksissä on nostettu esiin myös kulttuurialan koulutuksen saaneiden uudenlaiset työllistymisen mahdollisuudet kulttuuri-intensiivisessä yhteiskunnassa.

Kulttuurin ja kulttuuripolitiikan aseman vahvistuminen yhteiskuntakehityksessä asettaa haasteita myös alan tutkimustiedon kartuttamiselle. Kulttuuripolitiikan tutkimus on itsessään monitieteistä mutta yhdistyessään esimerkiksi maantieteen, biotieteiden, kuluttajatutkimuksen, tilastotieteen, hallinto- ja organisaatio- sekä talous- ja teknologiatieteiden kanssa sen mahdollisuudet tuottaa alalle uutta tieteellistä tietoa ovat merkittävät. Myös gerontologian ja liikuntatieteellisen tutkimuksen kanssa tehtävä yhteistyö avaa vapaa-ajan tutkimukseen uusia näkökulmia. Rahoitusmahdollisuuksien avaaminen alan monitieteiseen tutkimukseen on kulttuurin alojen kehittämisen kannalta tärkeää.

Taiteilijan työ

Taiteilijan työ eroaa luonteeltaan ja jaksotukseltaan perinteisestä palkkatyöstä. Sitä tehdään nyt ja tulevaisuudessa yhä enemmän samanaikaisesti työsopimussuhteessa, ammatinharjoittajana sekä yrittäjänä, apurahalla tai muulla julkisella rahoituksella, usein määräaikaissa päätöksissä. Luovan työn edellytyksiä koskevien säädösratkaisujen laadinta edellyttää sen erityisluonteen ymmärtämistä, johon kuuluvat vapaus, omaehtoisuus ja turvallisuus. Taiteilijoiden työllistymiseksi elinkeinon harjoittamisen on oltava kannattavaa.

Taiteilijan ammattityöllä hankitaan toimeentulo. Luovan työn tekijöiden työ- ja sosiaaliturvaa parannettiin lakiuudistuksella vuonna 2009, mutta luovan työn ammattilainen jää kuitenkin edelleen väliinpuotoajaksi sosiaaliturva-, eläke- ja työttömyysjärjestelmissä sekä verotuskohtelussa.

Monitaiteisuus, eri alojen ja ilmaisutapojen yhdistely, välineiden muuttuminen ja vuorovaikutus ovat taiteen uusiutumisen ikivanha ydin. Tällä hetkellä uusia ja nousevia muotoja ovat esimerkiksi hybriditaiteet, tiede&taide -konsepti (esimerkiksi biotaide), yhteisötaide, yhteisöllisessä mediassa tuotetut teokset ja toimintatavat sekä ekologisin tai eettisin perustein tuotettu taide.

Uusi media ja elokuva ovat teknisen kehityksen myötä suuressa muutoksen tilassa. Tarvi- taan ennakoivaa suunnittelua ja päätöksentekoa, jotta esimerkiksi elokuvan jälkituotannot pystytään pitämään kilpailukykyisinä Suomessa eikä toiminta karkaa ulkomaille.

Perinteiseen taiteenalohtaisuuteen perustuvat tukijärjestelmät eivät tunnista ja kohtaa taiteen tekemisen uusia muotoja. Niiden kehittäminen avoimemmiksi ja joustavammiksi on

kriittinen avaintekijä, samoin kuin myös nuorten lahjakkuuksien auttaminen uran alkuun. Luovassa taloudessa menestyminen edellyttää uusiutumista ja panostamista luovan työn tekijöihin.

Julkisen palvelun, muun muassa radio- ja televisiotoiminnan, sekä teatteri- ja orkesteriverkostojen työllistämisaikutus on erityisen tärkeää muusikoille ja säveltäjille, esittäville taiteilijoille, elokuvan ja muiden audiovisuaalisten ohjelmien tekijöille sekä kirjailijoille. Kulttuurin työllisyyden kannalta juuri julkisen palvelun toiminta on muuta televisio- ja radio-toimintaa merkittävämpi.

Reilu henki työyhteisöissä ja reilut työsopimukset tai reilujen toimeksianto- tai yhteistyösopimusten luominen on sekä toimijoiden itsensä että kuluttajien ja koko yhteiskunnan edun mukaista. Myös kuluttajien tavoittamiseksi tarvitaan reiluja sopimuskäytäntöjä.

Toimenpide-ehdotukset:

- Vahvistetaan taidekasvatusta varhaiskasvatuksessa, neuvoloissa ja päiväkodeissa.
- Arvioidaan taidekasvatuspalveluiden tarjonta ja saatavuus osana peruspalvelujen arviointia.
- Vahvistetaan taito- ja taideaineita yleissivistävässä koulutuksessa. Kytetään taito- ja taidekasvatuksen kehittäminen eheäksi osaksi lasten ja nuorten koulupäivää (koordinaatio: taito- ja taideaineet, taiteen perusopetus, kerho- ja iltapäivä-toiminta).
- Huolehditaan taito- ja taideaineiden opetuksen laadusta pätevillä aineenopettajilla, lisäämällä luokanopettajien taito- ja taideaineiden koulutusta sekä taito- ja taideaineiden opettajien täydennyskoulutusta ja soveltamalla niiden käyttöä yli ainerajojen.
- Laaditaan valtioneuvostolle seuraavan koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman tausta-aineistoksi kulttuurialaa kokonaisvaltaisesti koskeva ja työelämän ja koulutustarpeiden ennakointiin ja uusiin tarpeisiin pohjautuva koulutusstrategia. Siinä otetaan huomioon taiteen ja kulttuurin koulutuksen tarpeet eri koulutusasteilla ja -muodoissa (yleissivistävä, ammatillinen ja korkeakoulutus). Tarpeet liittyvät taiteilijauran eri vaiheita vahvistavaan ja monipuolistavaan koulutukseen, kulttuurialan kansallisten ja kansainvälisten asiantuntijatehtävien laajenemiseen, johtamis- ja liiketoimintakoulutukseen sekä koko kulttuurialaa koskevaan 'kulttuurireppu' -elinikäisen oppimisen ohjelmaan eri koulutusorganisaatioiden yhteistyönä.
- Kehitetään kulttuurin alojen monitieteisen tutkimuksen rahoitusmahdollisuuksia. Päätoimijoina ovat ministeriöt, Suomen Akatemia, yliopistot ja tutkimuslaitokset sekä säätiökenttä.
- Tunnistetaan luovan työn erityisluonne (työsuhde - ammatinharjoittajuus -yrittäjyys) ja kehitetään sen edellytyksiä, koulutusta, työtiloja sekä viranomaiskohtelua, toimeentuloa ja työllistymistä.
- Muutetaan työlainsäädäntöä tunnistamaan työllistyminen omassa työssä uutena työn tekemisen kategoriana. Omassa työssä työllistymisen ehdot määritellään siten, että sitä koskevat verotuksen ja sosiaaliturvan käytännöt ovat yhdenvertaisessa asemassa verrattuna muihin työn tekemisen muotoihin ja että se antaa mahdollisuuden myös sivutoimiseen omassa työssä työllistymiseen ja samanaikaisuuteen työsuhteisen työn kanssa.

- Tehdään kattava selvitys kulttuuritoimialan verotuspolitiikan kokonaisuuden kehittämisestä (verotuksen jaksotus, arvonlisäverokohtelu, taidehankintojen verohuojennukset, verotuskohtelun alueellinen yhdenmukaisuus).
- Kehitetään Taiteen keskustoimikunnasta tehokas Taiteen edistämiskeskus, TAIKE.

2.6 Kulttuurituotannot ja -palvelut

Kulttuurin tuotantotavat ja kulttuurin saatavuus sekä kulttuuripalvelujen tukeminen ja niiden rakenteiden kehittäminen kytkeytyvät toisiinsa. Tuotannot syntyvät sinne, missä tavoitetaan sopivia kohdeyleisöjä.

Väestö keskittyy yhä enemmän suuriin kasvukeskuksiin. Pääkaupunkiseudun väestö- ja elinkeinorakenteessa näkyvät jo selvästi kansainväliset kehityssuunnat maahanmuuton ja monikulttuurisuuden lisääntymisen ja kulttuuritoimialojen kasvun toimiessa yhteiskunnallisen kehityksen vetureina. Pääkaupunkiseudusta kehittyy siten nykyaikainen metropolialue. Toisen tason aluerakenteessa muodostavat muut suuremmat aluekeskukset ja suuret kaupungit. Haja-asutusalueet sekä kylät ja lähiöt muodostavat oman tasonsa.

Vastaava polarisoitunut kehitys kohti metropolikeskeistä rakennetta on tapahtunut useimmissa Euroopan maissa. Lisäksi tulevaisuuden toimintarakenne on yhä enemmän myös virtuaalinen. Siinä on sisäkkäin monenlaisia globaaleja, alueellisia, paikallisia ja glokaaleja verkostoja ja rihmastoja.

Eri lailla kehittyvien alueiden kulttuurinen perustilanne ja tarpeet eroavat toisistaan. Kulttuuritarjonta ja -palvelut vahvistuvat pääkaupunkiseudulla ja isoissa keskuksissa, kun samalla pienten, taantuvien paikkakuntien ja haja-asutusalueiden tarjonta ja palvelut ohenevat. Tasa-arvoisten kulttuuripalvelujen kattavuuden ja saatavuuden turvaaminen eri alueilla asuville ei ole enää tulevaisuudessa mahdollista ilman erityisiä tukitoimenpiteitä.

Kulttuurin tuotantotavoissa on tapahtumassa muutoksia. Perinteisten institutionaalisten rakenteiden rinnalle on parinkymmenen vuoden aikana kehittynyt pienten toimijoiden ja ryhmien vapaa kenttä. Taidelaitokset ja vapaat ryhmät toimivat ja työllistävät ja myös tuottavat sisältöjä. Vapaiden ryhmien saama tuki menee suurelta osin myös tiloihin ja esitystekniikkaan. Vapaiden ryhmien ja laitosten yhteistyömahdollisuuksia on mahdollista kehittää suunnitelmalliseksi järjestelmäksi, jossa kaikki toimijat hyödyttävät toisiaan.

Toiminta ja tuotannot tapahtuvat lisääntyvästi verkostoissa, usein julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteisinä tuotantoina. Myös kansainväliset ja glokaalit yhteistuotannot lisääntyvät. Kulttuurin tuottamisen tapoihin vaikuttavat tulevaisuudessa yhä voimakkaammin teknologinen kehitys, uudet viestintävälineet, hybriditaiteet, poikkisektoraaaliset toimintamallit, yhteisölliset tuotantotavat, yhteisöllinen media sekä globaalit ja glokaalit verkostot. Tulevaisuudessa tuotantotavat muuttuvat nykyistäkin nopealiikkeisemmin toimintaympäristöön reagoiviksi, usein myös lyhytkestoisiksi ja tuotantokohtaisiksi. Verkostoitumisesta edetään kohti orgaanisia, luovia rihmastoja. Toisaalta monien tuotantojen suunnittelussa ja toteutuksessa tarvitaan myös pitempi useiden vuosien aikajänne.

Kulttuurin palvelurakenteet ovat kehittyneet aluehallinnon eri vaiheiden myötä. Historiallisista syistä alueilla on sisällöltään, omistajuudeltaan, rakenteiltaan ja hallinnoltaan monenlaisia kulttuuritoimijoita. Kulttuuripalveluja tuottavat taide- ja kulttuurilaitokset (teatterit, orkesterit, museot) sekä muut kulttuuritoimijat, joista osaa tuetaan valtionavustuksin. Maakuntamuseot ja maakuntakirjastot ovat kunnallisia toimijoita, jotka saavat valtion tukea

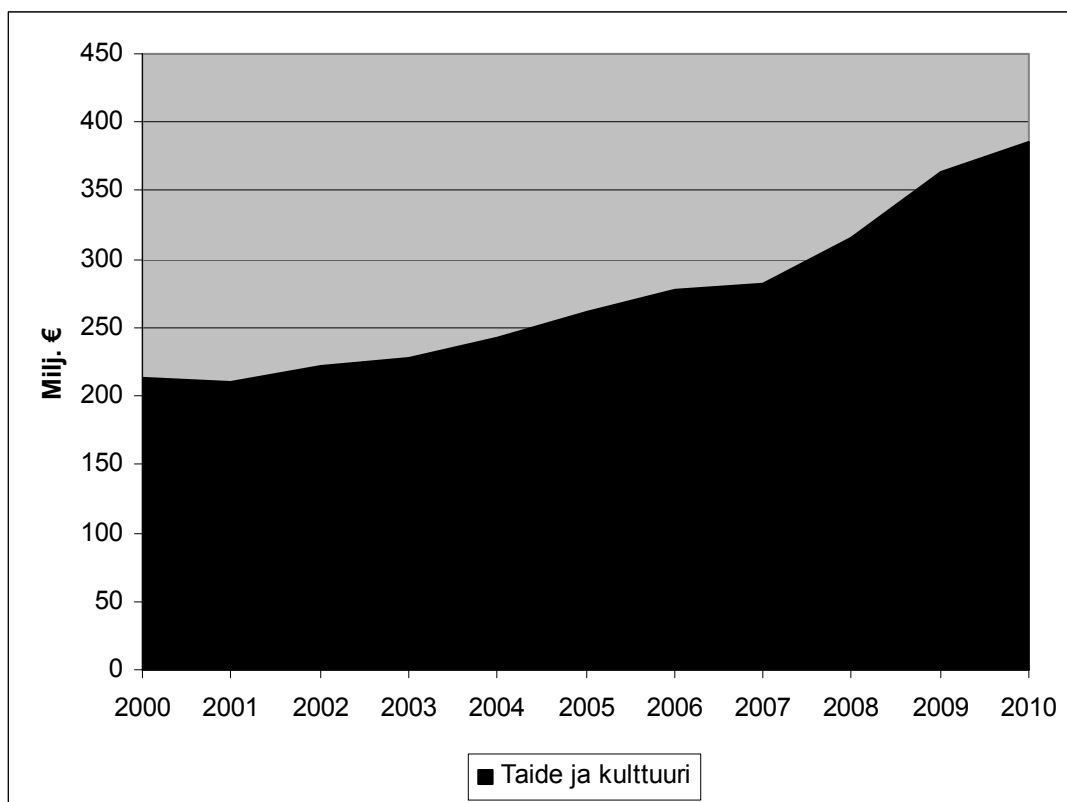
maakunnallisten tehtävien hoitamiseen. Julkisen tuen piiriin kuuluvat myös eri taiteenalojen alueellisina keskuksina toimivat yksityiset toimijat: lastenkulttuurin Taikalamppu-verkosto, alueelliset elokuvakeskukset, tanssin aluekeskukset, valokuvan aluekeskukset ja lastenkulttuurin aluekeskukset. Lisäksi alueilla järjestetään kulttuuritapahtumia, joista osa voi olla myös kansainvälisiä suur tapahtumia. Ne luovat mielikuvia paikan hengestä, autenttisesti kulttuuriperinnöstä, elämäntavasta ja toimintaympäristöstä.

Taiteen ja kulttuurin aluetoimijoiden osalta tilanne on siis varsin hajanainen. Niiden määrä ja verkostojen valtakunnallinen kattavuus vaihtelevat. Ne eivät kata maan kaikkia alueita eivätkä taiteen ja kulttuurin eri aloja.

Kulttuuri nähdään entistä enemmän alueiden tulevaisuuden keskeisenä kehitystekijänä. Tällöin myös aluekehitystoimijoiden ja alueellisten kulttuurihallintotoimijoiden toiminnan merkitys lisääntyy. Myös hallinnollisella kentällä on erilaisia toimijoita. Alueelliset taide-toimikunnat ovat osa valtion taidetoimikuntalaitosta. Valtiollisia aluehallinnon toimijoita ovat myös uudet elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskukset (ELY) ja aluehallintovirastot (AVI). Kulttuuri sisältyy ELYjen toimialaan. Maakuntien liittojen tehtäväkuvassa kulttuurin rooli vahvistuu. Näiden kaikkien toimijoiden välinen yhteistyö nousee avainasemaan.

Suomessa kulttuuripalvelut ovat kehittyneet pohjoismaisen hyvinvointivaltion mallin mukaisesti. Se merkitsee kulttuurin yksityiseen rahoitukseen perustuvaa anglosaksista mallia laajempaa julkisen sektorin vastuuta palvelutuotannon ja palvelurakenteen edellytyksistä sekä kulttuuripalvelujen saatavuudesta. Pohjoismaisen kulttuurisen hyvinvointivaltion malli on osoittautunut erittäin menestyksekkääksi ja myös tulevaisuudessa on tärkeää huolehtia sen perusedellytysten turvaamisesta, yhteiskunnan kulttuurisesta selkärangasta. Valtion on taattava tietty kulttuuripalvelujen taso, jatkuvuus ja saatavuus. Tulevaisuuden tavoitteena on kulttuurityön ja taiteen tekemisen edellytysten kehittäminen sekä kulttuuripalvelujen saatavuuden, saavutettavuuden, jatkuvuuden ja laadun turvaaminen koko valtakunnassa paikalliset olosuhteet huomioon ottaen.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan taiteen ja kulttuurin rahoituskehitys on hyvin riippuvainen veikkausvoittovaroista. 1990-luvun alun laman seurauksena budjetтираhoitteiset kirjastojen valtionosuudet siirrettiin rahoitettaviksi taiteen veikkausvoittovaroista, mikä rajoitti taiteen ja kulttuurin harkinnanvaraisten kohteiden rahoitusta 2000-luvun puolelle saakka. Opetus- ja kulttuuriministeriön pääluvussa taiteen ja kulttuurin rahoitus on noussut vuodesta 2000 vuoteen 2010 32 %, mikä on korjannut edellisen laman aiheuttaman rahoituksen notkahduksen. Rahoituksen kasvu myös heijastaa kulttuuri-intensiivisen yhteiskunnan kehittymistä.

Kuvio 1: Taiteen ja kulttuurin valtion tuki 2000-2010⁴

Taulukko 1: Veikkausvoittovarojen osuudet eri taiteenaloille 2003, 2007 ja 2010

	2003	2007	2010
Elokuvataiteen edistämiseen	12 563 000	17 680 000	26 330 000
Kirjallisuuden edistämiseen	1 380 050	1 980 000	2 195 000
Kuvataiteen edistämiseen	1 514 000	1 376 000	1 580 000
Näyttämötaiteen edistämiseen	1 590 000	2 186 000	3 611 000
Rakennustaiteen edistämiseen	338 000	200 000	300 000
Säveltaiteen edistämiseen	1 980 000	2 680 000	3 430 000
Muotoilun edistämiseen	354 600	520 000	700 000
Tanssitaiteen edistämiseen	532 000	720 000	1 370 000
Valokuvataiteen edistämiseen	362 000	500 000	700 000
Sirkustaiteen edistämiseen	-	-	250 000
Mediataiteen edistämiseen	-	-	180 000

⁴ Ilman kirjastojen valtionosuuksia

Julkisen talouden kestävyys tulee Suomessa taantuman myötä ongelmaksi 2010-luvulla. Lisäksi valtion tuen turvanneen rahapeliin yksinoikeusjärjestelmän tulevaisuus saattaa olla epävarmaa ja paine käyttää sen tuottoja kokonaan uusien edunsaajien hyväksi lisääntyy.

Tämä kehityskuva merkitsisi tarvetta kehittää ja monipuolistaa valtion rahoitusjärjestelmää. Valtion rahoitusjärjestelmän on nykyistä paremmin reagoitava sekä nopealiikkeisyyden ja joustavuuden tarpeisiin että pitkän aikavälin riskirahoituksen tarpeisiin. Sen rinnalla syntyy tarvetta rahoittaa taidetta ja kulttuuria enenevästi muista lähteistä. Kulttuurin kehityskuvassa julkisen sektorin merkitys kulttuurisen moninaisuuden, kansalaisten kulttuuri- ja kirjasto- palvelujen alueellisen saatavuuden ja palvelurakenteen turvaajana siis säilyy mutta sen rinnalle tulevat aiempaa vahvemmin yksityiset ja kolmannen sektorin toimijat ja rahoitus.

Tuen saajina jatkossa voivat olla yritykset, yhteisöt tai ammatinharjoittajat. Euroopan Yhteisön perustamissopimuksen kilpailuoikeutta koskeva artiklan mukaan valtion tuet voidaan hyväksyä silloin, kun ne eivät muuta kaupankäynnin ja kilpailun edellytyksiä yhteisen edun kannalta ristiriitaisella tavalla. Osa kulttuurisektorin valtionavustuksista voidaan joutua hyväksyttämään EU:n Komissiolla elokuvan tukien tapaan.

Toimenpide-ehdotukset:

- Vahvistetaan elinkeino- ja ympäristökeskusten edellytyksiä edistää alueensa kulttuuri-toimintaa ja alan työllisyyttä.
- Kehitetään taiteen ja kulttuurin aluetoimijoiden keskinäistä koordinaatiota ja tiivistä yhteistyötä valtion ja kuntien aluehallinnon toimijoiden kanssa.
- Kehitetään taiteen instituutioiden ja vapaan kentän yhteistyöjärjestelmä.
- Kehitetään taiteen ja kulttuurin tuki- ja rahoitusjärjestelmiä kokonaisuutena nykyistä joustavammiksi.
- Kehitetään taiteen ja kulttuurin tukimuotoja tunnistamaan riskirahoitusta edellyttäviä nopealiikkeisiä ja pitkäjänteisiä tuotantoja ja tuotantotapoja sekä uusia taiteen ja kulttuurin aloja, hybriditaiteita tai konsepteja.

2.7 Kulttuuritoimialojen talous, työllistyminen ja toimeentulo

Kulttuurin toimialan taloudellinen merkitys on lisääntynyt kansainvälisesti. Kansainvälinen vertailu on kuitenkin vaikeaa, koska mm. kulttuurin institutionaalinen rakenne, kulttuuripalvelujen tarjontajärjestelmät ja rahoituksen muodot ovat historiallisen kehityksen seurauksena erilaisia. Kulttuurialan työvoiman osuus koko työvoimasta ja kulttuurialan osuus maan bruttokansantuotteesta ovat Suomessa suurempia kuin useimmissa muissa maissa.⁵

Kulttuurin ja tekijänoikeuden osuus Suomen talouden arvonlisäyksestä on pitkällä aikavälillä vaihdellut kolmesta neljään prosenttiin. Kulttuurin ja tekijänoikeudellisten alojen työllisyys on hieman yli neljä prosenttia työllisestä työvoimasta. Ohjelmisto- ja tietokanta-ala sekä lehti- ja kirjapainoala muodostavat noin kolme neljäsosaa kulttuurin osuudesta ja työllis-

⁵ Suomen kulttuuri eurooppalaisessa vertailussa. Opetusministeriön politiikka-analyysyjä 2009:5.

syydestä. Musiikki, teatteri ja ooppera, elokuva- ja videoala sekä valokuva, visuaalinen ja graafinen taide muodostavat yhteensä vajaan kymmenesosan tekijänoikeusalojen osuudesta ja työllisyydestä. Kulttuurin ja joukkoviestinnän osuus kokonaiskulutusmenoista on hiukan yli viisi prosenttia. Kulttuuri- ja elämysteollisuuden tuotteiden ja palveluiden osuus kotitalouksien kulutusmenoista on kasvussa. Valtaosa elämysteollisuudesta on viihdetuotantoa. Kulttuurin kulutus kasvaa eri ikäryhmissä ja myös taiteen kulutuksen voidaan odottaa tulevaisuudessa kasvavan.

Kulttuurin talous keskittyy erittäin vahvasti pääkaupunkiseudulle, joka erottuu reilun viiden prosentin osuudellaan arvonnäyksestä (alue-BKT) selvästi muusta maasta. Vastaava kah-tiajako on tapahtunut useimmissa Euroopan maissa. Pääkaupunkiseudulle ovat keskittyneet jalostusarvoltaan suuret kulttuurialat, kuten audiovisuaalinen ala ja muotoilu. Luovuudesta syntyy taloudelle merkittävää lisäarvoa. Myös muualla maassa kulttuurin ja tekijänoikeuden toimialat keskittyvät isoimpiin kaupunkeihin. Pääkaupunkiseutu nostaa maan hiukan yli kolmen prosentin keskiarvoa niin, että vain Varsinais-Suomi yltää sen yli. Työllisyyden kulttuuri-intensiteetti on pääkaupunkiseudulla huikeat seitsemän ja puoli prosenttia alueen työllisestä työvoimasta ja muut alueet jäävät alle maan hiukan yli neljän prosentin keskiarvon. Pääkaupunkiseutu toimii siis koko maan kulttuuritoimialojen talouden ja työllisyyden vahvana veturina.

Julkisen palvelun radio- ja televisiotoiminta vahvistaa kansallisen audiovisuaalisen tiedon ja kulttuurin areenana kulttuuritoimijoiden toimintaedellytyksiä ja luovaa taloutta. Sen vaikutus suomalaisen kulttuurin kentän tulonmuodostukseen on huomattava. Riippumattoman julkisen palvelun televisio- ja radiotoiminnan turvaaminen on välttämätöntä kulttuurin infrastruktuurin lujittamiseksi. Jo lähitulevaisuudessa suuri osa kulttuurin kulutusta ja saatavuutta tapahtuu laajakaistaverkon kautta.

Kansainvälisesti tavaratuotanto on siirtynyt halpatuotantomaihin. Kehittyneiden maiden kilpailukyvyyn ylläpitämiseksi on panostettava osaamis- ja innovaatiotoimintaan sekä palvelutuotantoon. Kulttuuri- ja elämysteollisuutta vahvistaa länsimaisen arvomaailman muutos ai-neettoman kulutuksen suuntaan. Mediassa, mainonnassa, lehti- ja painoteollisuudessa, levyteollisuudessa, audiovisuaalisessa teollisuudessa sekä radio- ja televisiotoimialalla on käynnissä voimakas murros, jota leimaa samanaikaisesti kasvava ulkoistamistrendi ja alihankinnan lisääntyminen. Kulttuurin tuonti on nykyisellään vientiä suurempi. Kulttuuritoimialojen taloudessa on kehitettävä kulttuuriyrittäjyyden ja kulttuuriviennin edellytyksiä, kulttuurin tuotteistamista, konseptointia, liiketalousosaamista ja markkinointia. Tarvitaan kulttuurialojen ammatinharjoittajien ja pienyrittäjien markkinointi- ja liiketoimintaosaamisen edistämisen yhteisiä rakenteita, kuten manageritoimintaa. Tulevaisuudessa perinteisten kulttuurin vientialojen, kuten musiikin, kirjallisuuden, muotoilun ja peliteollisuuden rinnalle kehittyvät uusia potentiaalisia taiteen ja kulttuurin muotoja ja uudet hybriditaiteet vakiintuvat ja vahvistuvat.

Tekijänoikeudellisten markkinoiden toimivuus on luovan talouden toiminnan edellytys ja se edellyttää jatkuvaa seurantaa. Uudet tuotantotavat, liiketoimintamallit ja käyttöympäristön muuttuminen heijastuvat myös tekijänoikeusjärjestelmään ja globaalien lisensiointimarkkinoiden toimintaan. Digitalisoituminen ja verkostomaiset tuotanto- ja toimintatavat edellyttävät tekijänoikeusosaamista, erityisesti kansainvälisen sopimusosaamisen alueella. EU:n sisämarkkinoiden toimivuudesta on huolehdittava myös tekijänoikeuksien osalta.

Digitaalinen vallankumous on edennyt vaiheittain henkilökohtaisesta tietokoneesta (1980-luku), hypermedian (1990-luvun alku), internetin ja mobiiliviestinnän (1990-luvun loppu) kautta monimediaan ja mobiili-internettiin (2000-luvun alku). Jokaista vaihetta on seurannut pienellä viiveellä tuotantotapojen muutos, talouden kasvu ja uudet markkinat. Tällä hetkellä kehityssuuntia ovat hybridimedia, semanttinen web, sulautettu, ubiikki teknologia ja yhtei-

söllinen media. Näihin liittyy voimakkaasti kasvava osallistumistalouden ilmiö: uudentyypiset markkinat, hyödykkeet ja ammatit.

Osallistumistalous voidaan määritellä kollektiiviseen tietoverkoissa tapahtuvaan massatoimintaan perustuvaksi materiaalistien tai immateriaalistien hyödykkeiden ja palvelujen innovoinnin, tuotannon, jakelun ja kulutuksen muodoiksi. Siihen kuuluvat yhteisöllinen media, joukkotuotanto ja -jakelu, crowdsourcing (talkoistaminen) sekä synteettiset hyödykkeet, uudet ammatit ja uusien markkinoiden synty. Joukkotuotanto tai wikutuotanto tapahtuu avoimena tuotantotapana. Tällainen tuotantotapa haastaa perinteiset tuotantotavat ja liiketoimintamallit. Osallistumistalouden lainalaisuuksien sisäistäminen ja lisäarvon tunnustaminen on tärkeää sekä elinkeinotoiminnan että kansantalouden näkökulmasta.

Luova työ edellyttää ketteryyttä ja joustavuutta. Sen voima ei ole makro- vaan mikrotaloudessa. Uutena vahvana trendinä ovat kulttuurialan lisääntyvät osuuskunnat ja verkostomaiset yritysryppäät. On myös arvokasta työllistää itsensä ja ehkä muutama muu luovan työn tekijä. Luovan tuotannon voima on laadullisissa eikä määrällisissä kriteereissä. On syntyessä verkostojakin nopeampi ja herkemmin ympäristöä aistiva organisoitumisen taso, jota voidaan kuvata luovana rihmastona. Verkostoissa on mahdollista tavoittaa kansainvälisesti myös pirstoutuneet kohderyhmät ja yleisöt.

Kulttuurin kansantaloudellista merkitystä ei voi mitata ainoastaan yritysten liikevaihdon tai työllistymislukujen mukaan. Kansantaloudellisesti merkittäviä ovat kulttuurin vaikutukset ihmisten henkiseen hyvinvointiin ja syrjäytymisen ehkäisemiseen sekä suvaitsevaisuuden ja keskinäisen ymmärryksen ja luottamuksen edistämiseen monikulttuurisessa Suomessa. Kulttuuri on myös tärkeä osa kansainvälistä Suomi-kuvaa, joka voi edistää Suomen kilpailukykyä, matkailuelinkeinoa ja vientiteollisuutta kansainvälisillä markkinoilla.

Taidetaustaisen osaamisen hyödyntäminen muilla sektoreilla, kuten sosiaali- ja terveydenhuollossa ja koulutuksessa lisää vaihdantaa sekä kehittää tulevaisuuden kulttuuri-intensiivistä yhteiskuntaa, tuotantoja, markkinoita ja työllisyyttä. Kulttuurialojen ulkopuolella luovan työn taloudellinen merkitys kasvaa. Yhä suurempi osa taito- ja taideaineiden koulutusta saaneista työllistyy tulevaisuudessa perinteisten kulttuurialojen ulkopuolella.

Toimenpide-ehdotukset:

- Jatketaan yhteistyössä työ- ja elinkeinoministeriön kanssa luovan talouden strategisen hankkeen jatkotoimenpiteitä.
- Kehitetään kulttuuritoimialojen talouden arvoverkostojen toimivuuden, yrittäjyyden, liiketoiminta- ja markkinointiosaamisen, kulttuurituonnin ja -viennin sekä kulttuurimatkailun edellytyksiä.
- Kehitetään tukijärjestelmiä sekä pitkäjänteisempään, joustavampaan, poikkisektoraaliseen suuntaan että riskirahoitusta edistävään suuntaan.
- Kehitetään tekijänoikeusosaamista, kansainvälistä liiketoiminta- ja sopimusosaamista sekä tekijänoikeusjärjestelmää vastaamaan paremmin toimintaympäristössä ja rakenteisissa tapahtuvaa muutosta. Kunnioitetaan tekijän oikeutta sopia teoksen käyttämisestä ja muista teokseen liittyvistä seikoista.
- Kehitetään tekijänoikeusjärjestelmää siten, että ihmiskunnan sivistyspääoma on entistä paremmin ja tehokkaammin kansalaisten, tutkimuksen ja opetuksen käytettävissä museoiden, kirjastojen ja arkistojen sekä koulutus- ja tutkimuslaitosten kautta.

3 KULTTUURI VUONNA 2035

Selontekotyössä esiin nousseissa tulevaisuuden suuntaviitoissa: globaaleissa makromuuttujissa, yhteiskunnan keskeisimmissä kulttuurisissa valinnoissa ja toimenpide-ehdotuksissa toistuivat keskeisimpinä mahdollisuuksina kolme tulevaisuuden voimatekijää: kestävä kulttuuri, kulttuurinen moninaisuus ja luovuus. Ne ovat edellytys ja perusta kulttuurin yhteiskunnalliselle vaikuttavuudelle, ihmisten hyvinvoinnille ja kulttuuritoimialojen taloudelle.

3.1 Kestävä kulttuuri

Kestävä kehitys ja ilmastonmuutokseen sopeutuminen ovat tulevaisuuden kannalta sekä kansainvälisesti että kansallisesti välttämättömiä avaintekijöitä. Ne ovat samalla vahvoja trendejä, joista voidaan rakentaa myös kansallisia menestystekijöitä. Yhteiskunnallisesti kestävä kehityksen tavoitteena on turvata nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet. Tämä merkitsee maailmanlaajuista ja kansallista ympäristön, ihmisen ja talouden tasavertaista huomioon ottamista yhteiskunnallisessa päätöksenteossa: ekologista, sosiaalista ja kulttuurista sekä taloudellista kestävyyttä.

Kulttuurinen kestävyys merkitsee kulttuurien, kulttuuriympäristöjen ja kulttuuriperinnön säilymistä, kehittämistä ja hyödyntämistä sukupolvelta toiselle, ihmisten vapaata henkistä toimintaa ja itseilmaisua, kulttuurista yhdenvertaisuutta ja eettistä kasvua sekä kestävää kulttuurin kulutusta, tuotantoa ja taloutta. Kulttuurinen pääoma on osa sosiaalista pääomaa, jonka keskeisin voimavara on luovuus. Kansakunnan luovasta pääomasta huolehtiminen edellyttää toimintaa ja investointeja lyhytjänteisen politiikan sijaan pitkällä aikajänteellä. Sen perustana ja lähteenä on rikas ja moninainen kulttuuriperintö.

Vuonna 2035...

- Nykyistä huomattavasti merkittävämpi osa taloudesta koostuu aineettomasta tuotannosta sekä sen tuottamasta lisäarvosta, kulttuurituotteiden ja -palveluiden kulutuksesta ja vaihdannasta. Suomen panostus luovuuteen, taiteen ja kulttuurin osaamiseen pitkällä tähtäyksellä on osoittautunut menestyksekkääksi. Taiteilijoilla on mahdollisuus työllistää itsensä omalla työllään.
- Suomen kansainvälisen erityisosaamisen alueita ovat luonto, yhteisöllisen ja luovan pääoman hyödyntäminen, luovan rihmastotalouden, kulttuuriyritysten ja jakeluverkostojen kokonaisuuden hallinta sekä leppoistelun elämäntapa - slowness.
- Parhaiten menestyneissä maissa on huolehdittu tasapainoisesti kulttuurin ja taiteen eettisen pohjan kestävydestä ottamalla huomioon kulttuuriseen kansalaisuuteen kuuluvien oikeuksien toteutuminen sekä taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset ja taloudelliset sovellukset ja hyödyt.
- Suomessa on huolehdittu kulttuuriympäristön ekologisesta ja esteettisestä kestävydestä, moninaisuudesta ja terveellisyydestä. Kulttuuristen vaikutusten arviointi yhdyskuntasuunnittelun ympäristövaikutusten arvioinnin luontevana ja keskeisenä osana sekä taidekaava osana kaavoitusta ovat osoittautuneet menestyksiksi. Uutta ja vanhaa rakennettua ympäristöä ja rakennuskantaa sopusointuisesti yhdistämällä on luotu viihtyisiä asuinympäristöjä. Erilaisissa asumisratkaisuisissa on otettu huomioon luonnonläheisyys, ekologisesti mielekkäät yhteisölliset ja yhteiskäyttöiset tilat sekä mahdollisuus pieni-muotoiseen viljelyyn.

- Kulttuuriperintöä hyödynnetään luovassa taloudessa. Olennainen osa kulttuuriperintöä on digitalisoitu. Kansallisen digitaalisen kirjaston metatiedonhaku toimii osana eurooppalaista digitaalista kirjastoa ja niiden yhteinen käyttöliittymä toimii kaikilla tietojenkäsittelyvälineillä ja alustoilla.
- Julkisen palvelun televisio- ja radiotoiminta on kansankunnan muisti ja kansalaisten yhteisöllinen, vuorovaikutteinen media. Se työllistää luovia ammattilaisia ja tarjoaa alustan yhteiselle luovuudelle.

3.2 Kulttuurinen moninaisuus

Tulevaisuudessa Suomen kulttuurista moninaisuutta luonnehtii kaksi voimakasta muutostekijää: väestön vanheneminen ja maahanmuutto. Kulttuurinen moninaisuus on eri kulttuurien kohtaamisessa ja vuorovaikutuksessa kehittynyt ihmiskunnan yhteinen perintö. Se on yhteisöllisen ja yksilöllisen identiteetin rakentumisen, luovuuden ja luovan talouden perusta.

Kulttuuriseen moninaisuuteen kuuluvat rikas, moni-ilmeinen kulttuuriperintö ja kulttuuriympäristö, kulttuuripalvelujen kirjo, eri-ikäisten ja erilaisia kulttuurisia lähtökohtia edustavien ihmisten sekä eri kulttuurien läsnäolo ja vuorovaikutus.

Vuonna 2035...

- Kulttuurin hyvinvointivaikutusten tunnistaminen ja hyödyntäminen on edistänyt merkittävästi ikääntyneiden aktiivisuutta, osallisuutta ja toimintakykyä sekä vähentänyt laitoshoidosta yhteiskunnalle aiheutuneita kustannuksia. Kulttuuria ja taidetta on hyödynnetty sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisyssä.
- Taide ja kulttuuri ovat keskeisiä tekijöitä lasten ja nuorten positiivisen itsetunnon ja itseilmaisun sekä yhteisöön kiinnittymisen ja syrjäytymisen ehkäisyn välineitä.
- Suomessa on toteutettu menestyksekkäästi kulttuurisen vuorovaikutuksen politiikkaa maahanmuuttajien kotouttamisessa. Etnisiltä konflikteilta on välttytty.
- Kulttuuriset vähemmistöt muodostavat yhdessä perinteisen kulttuurin kanssa rikkaan, vuorovaikutteisen mosaiikin ja dynaamisen kolmannen kulttuurin. Kulttuurinen lukutaito takaa perusvalmiudet ymmärrykseen ja vuorovaikutukseen.
- Kulttuurinen moninaisuus ja monikulttuurisuus, ovat keskeinen tekijä ja muutosvoima luovassa taloudessa sekä alueiden ja kaupunkien vetovoimatekijä. Toisen ja kolmannen polven maahanmuuttajien panos luovassa taloudessa ja kulttuuritoimialoilla on merkittävä.
- Yhdyskuntarakenne on vaihteleva ja rikas erilaisine taajamineen ja kulttuuriympäristöineen. Kulttuurin palvelurakenteessa on viisi erilaista tasoa: metropoli, aluekeskukset, kunnat, kylät - lähiöt - lähiympäristöt sekä lisäksi alueellisesti kattava julkisen palvelun virtuaalitulojen ja -esitysmahdollisuuksien verkosto.

3.3 Luova ihminen

Tulevaisuuden tärkein menestystekijä on luova pääoma. Sen synnyttämiseen ja ylläpitoon kuuluvat oman kulttuuriperinnön tuntemus, luovien ja uusien taitojen oppiminen ja kehittäminen, luovat ympäristöt ja luovan työn edellytykset. Luovan työn luonteeseen kuuluvat kokeilu, satunnaisuus ja leikki. Luova työ on kulttuuritoimialojen talouden ydinresurssi ja muutosvoima.

Vuonna 2035...

- Luova pääoma, luova tuotanto ja kulttuuritoimialojen merkitys luovuuden kehittämisessä ja uusiutumisen osana ovat kansakunnan arvokkain, tunnistettu ja tunnustettu resurssi.
- Suomessa toteutettu taito- ja taideaineiden ”kultainen leikkaus” ja koulupäivän eheys ovat luoneet edellytykset luovan pääoman pitkän aikavälin kehittymiselle. Taito- ja taideaineiden kokonaisuudistus yleissivistävästä koulutuksesta korkeakouluun ja yliopistoihin saakka on osoittautunut kansainväliseksi menestykseksi ja edistänyt taiteen ja kulttuurin toimialan kukoistusta sekä Suomen luovan talouden kansainvälisesti suhteellisesti merkittävää kasvua.
- Tekijänoikeusjärjestelmä on sopeutettu muuttuviin tuotanto- ja elinkeinorakenteisiin sekä uuteen yhteisölliseen ja viestinnälliseen todellisuuteen. Uuden luomisen ja tekijöiden ammatin ja elinkeinon harjoittamisen mahdollisuudet on turvattu ja tekijänoikeuden kehittämisessä on tasapuolisesti huomioitu kansalaisten sivistyksellisten ja kulttuuristen perusoikeuksien ja -vapauksien toteutuminen.

4 YHTEENVETO TOIMENPIDE-EHDOTUKSISTA ⁶

Taiteen ja kulttuurin arvo ja merkitys

- Valtioneuvosto tekee opetus- ja kulttuuriministeriön valmistelusta kulttuurin tulevaisuutta koskevan eduskuntakeskustelun jälkeen päätöksen toimenpiteistä taide- ja kulttuuripolitiikan vaikuttavuuden lisäämiseksi yhteiskuntapolitiikassa eri hallinnonalojen yhteistyönä.

Tavoitteena on kehittää mahdollisuuksia hyödyntää ja edistää taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja vuorovaikutusta sekä positiivisia heijastusvaikutuksia ja sovel-lusmahdollisuuksia yhteiskunnan eri toiminnoissa luomalla toimivia ja tehokkaita yhteistyömuotoja eri tahojen kesken.

(OKM/OM/PLM/ TEM/STM/UM/LVM/MMM/SM/YM/VM/VNK).

⁶ Liikenne- ja viestintäministeriö (LVM), maa- ja metsätalousministeriö (MMM), oikeusministeriö (OM), opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM), puolustusministeriö (PLM), sosiaali- ja terveysministeriö (STM), si- säasiainministeriö (SM), työ- ja elinkeinoministeriö (TEM), ulkoasiainministeriö (UM), valtioneuvoston kanslia (VNK), valtiovarainministeriö (VM), ympäristöministeriö (YM).

Kulttuuriperintö ja kulttuuriympäristö

- Laaditaan valtakunnallinen kulttuuriympäristöstrategia ja kehitetään kulttuuri vaikutusten arviointia sekä kulttuuriympäristön tilan seurantajärjestelmiä osana ympäristövaikutusten arviointia (KVA /YVA). (OKM/PLM/MMM/TEM/YM/VM)
- Edistetään kulttuuriperinnön säilymistä ja saatavuutta myös digitaalisesti. Edistetään kansallisen digitaalisen kirjaston KDK toteutumista (museoiden, arkistojen ja kirjastojen yhteiset ja yhteensopivat hallinto-, meta-haku-, käyttöliittymä- ja sähköisten aineistojen pitkäaikaissäilytysratkaisut, jotka turvaavat niiden sähköisten tietovarantojen ja palveluiden saatavuuden kansalaisille). (OKM/VM)
- Rakennushankkeita toteutettaessa edistetään luovuutta ja visuaalisesti kiinnostavaa ympäristöä toteuttamalla ns. prosenttiperiaatetta eli jyvittämällä tietty osa hankkeen kustannuksista taidehankintoihin. (OKM)
- Kehitetään museota, yleisiä kirjastoja ja arkistoja monipuolisina oppimisen, elämysten ja tiedonhaun keskuksina panostamalla kulttuuriperintökasvatukseen osana kulttuurista lukutaitoa, saavutettavuuteen ja vuorovaikutteisuuteen yleisön ja eri väestöryhmien kanssa. Käynnistetään yleiset kirjastot tulevaisuuden toimijoina -hanke. (OKM)
- Jatketaan ministeriöiden yhteishankkeena yhteistyötä Suomalaisen ruokakulttuurin edistämishjelmaa (Sre) etenkin tulevaisuuden ruokakulttuurin tekijöiden eli lasten ja nuorten parissa ruokaosaamisen sekä kokonaisvaltaisen ruokaymmärryksen kasvattamiseksi. (MMM/OKM /TEM/UM/YM/)

Kulttuurinen moninaisuus ja monikulttuurisuus

- Laaditaan perustuslaissa turvattuja kielellisiä oikeuksia tukeva ja kulttuurisia oikeuksia toimeenpaneva kansallinen kielistrategia, jossa vahvistetaan kansalliskielten (suomi ja ruotsi), alkuperäiskansan (saamelaiset) ja muiden perustuslaissa mainittujen ryhmien (romanit ja viittomakieliset) sekä muiden Suomen kieliryhmien tosiasiallista asemaa. (OM/OKM/SM/STM)
- Turvataan kansalliskielten sekä alkuperäiskansan kielten (erityisesti uhanalaisimpien inarinsaamen ja kolttasaamen) asema, kielenhuolto ja palveluiden saatavuus. Saamenkielistä opetusta annetaan myös niillä maantieteellisillä alueilla, joissa suurin osa saamelaisyntyisistä lapsista ja nuorista asuu ja käy koulua. Pääkaupunkiseudulla tuetaan saamenkielisiä palveluita ja saamelaiskulttuuria. (OM/OKM/SM/STM)
- Laaditaan kulttuurin maahanmuuttopoliittinen ohjelma, jossa kehitetään kriteereitä kulttuurisen moninaisuuden tunnistavan kulttuuripolitiikan välineiksi sekä otetaan maahanmuuttajien edustamat kulttuuriset vaikutteet luonnollisena osana mukaan suomalaisen kulttuurin rakentumiseen ammatillisen luovan työn tukemisessa ja kulttuuriperinnön kertymisessä. Lähtökohtana on ihmisten yhdenvertainen kohtelu. (OKM/SM)
- Lisätään monikulttuurisuuteen liittyvää tutkimusta ja täsmennetään käsitteitä ja terminologiaa. (OKM/OM)

Reilu kulttuuri; yhteisöllisyys, sivistykselliset ja kulttuuriset oikeudet

- Edistetään kulttuuristen perusoikeuksien toteutumista. (OKM/OM)
- Edistetään läpäisevästi eri väestöryhmien (ikä-, kieli-, vammais-, seksuaali- ja sukupuoli-, kulttuuri-, romani- ja saamelaisvähemmistöt, katsomukset, kulttuuriset viiteryhmät ym.) kulttuuristen oikeuksien toteutumista, saatavuutta, saavutettavuutta ja osallisuutta kulttuurisessa merkityksenannossa. (OKM/SM/OM)
- Vahvistetaan julkisen palvelun radio- ja tv-toimintaa kulttuuriperinnön, kulttuurisen moninaisuuden ja yhdenvertaisen saatavuuden turvaamiseksi sekä itsenäisen kulttuuriyrittäjyyden perustana. (LVM/OKM/TEM)
- Suomi toimii kansainvälisessä ja pohjoismaisessa yhteistyössä sekä EU:ssa ja Unescossa aktiivisesti kulttuuristen oikeuksien tunnistamisen ja tunnustamisen edistäjänä ja aloitteentekijänä. (OKM/SM/UM)
- Varmistetaan yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa opetus- ja kulttuuriministeriölle luovutetun Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelma-ehdotuksen toteutuminen sekä toiminnan aktiivinen jatkuminen myös ohjelmakauden jälkeen. (OKM/STM/TEM/YM)
- Vahvistetaan kehitysnäkökulma osaksi kansallista ja EU:n kulttuuripolitiikkaa. Suomi edistää yhdessä Pohjoismaiden kanssa kulttuuria ja kehitystä tukemalla erityisesti luovaa taloutta ja kulttuurituotantoja. (UM/OKM)

Luovuuden edellytykset

- Vahvistetaan taidekasvatusta varhaiskasvatuksessa, neuvoloissa ja päiväkodeissa. (OKM/STM)
- Arvioidaan taidekasvatuspalvelujen tarjonta ja saatavuus osana peruspalvelujen arviointia. (OKM)
- Vahvistetaan taito- ja taideaineita yleissivistävässä koulutuksessa. Kytetään taito- ja taidekasvatuksen kehittäminen eheäksi osaksi lasten ja nuorten koulupäivää (koordinaatio: taito- ja taideaineet taiteen perusopetus, kerho- ja iltapäivä-toiminta). (OKM)
- Huolehditaan taito- ja taideaineiden opetuksen laadusta pätevillä aineenopettajilla, lisäämällä luokanopettajien taito- ja taideaineiden koulutusta sekä taito- ja taideaineiden opettajien täydennyskoulutusta ja soveltamalla niiden käyttöä yli ainerajojen. (OKM)
- Laaditaan valtioneuvostolle seuraavan koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman tausta-aineistoksi kulttuurialaa kokonaisvaltaisesti koskeva ja työelämän ja koulutustarpeiden ennakointiin ja uusiin tarpeisiin pohjautuva koulutusstrategia. Siinä otetaan huomioon taiteen ja kulttuurin koulutuksen tarpeet eri koulutusasteilla ja -muodoissa (yleissivistävä, ammatillinen ja korkeakoulutus). Tarpeet liittyvät taiteilijauran eri vaiheita vahvistavaan ja monipuolistavaan koulutukseen, kulttuurialan kansallisten ja kansainvälisten asiantuntijatehtävien laajenemiseen, johtamis- ja liiketoimintakoulutukseen sekä koko kulttuurialaa koskevaan 'kulttuurireppu' -elinikäisen oppimisen ohjelmaan eri koulutusorganisaatioiden yhteistyönä. (OKM)

- Kehitetään kulttuurin alojen monitieteisen tutkimuksen rahoitusmahdollisuuksia. Päätoimijoina ovat ministeriöt, Suomen Akatemia, yliopistot ja tutkimuslaitokset sekä säätiökenttä. (OKM)
- Tunnistetaan luovan työn erityisluonne (työsuhde -ammattinharjoittajuus -yrittäjyys) ja kehitetään sen edellytyksiä, koulutusta, työtiloja sekä viranomaiskohtelua, toimeentuloa ja työllistymistä. (OKM/TEM/VM/STM)
- Muutetaan työlainsäädäntöä tunnistamaan työllistyminen omassa työssä uutena työn tekemisen kategoriana. Omassa työssä työllistymisen ehdot määritellään siten, että sitä koskevat verotuksen ja sosiaaliturvan käytännöt ovat yhdenvertaisessa asemassa verrattuna muihin työn tekemisen muotoihin ja että se antaa mahdollisuuden myös sivutoimiseen omassa työssä työllistymiseen ja samanaikaisuuteen työsuhteisen työn kanssa. (TEM/OKM/VM)
- Tehdään kattava selvitys kulttuuritoimialan verotuspolitiikan kokonaisuuden kehittämistä (verotuksen jaksotus, arvonlisäverokohtelu, taidehankintojen verohuojennukset, verotuskohtelun alueellinen yhdenmukaisuus). (OKM/VM/TEM)
- Kehitetään Taiteen keskustoimikunnasta tehokas Taiteen edistämiskeskus TAIKE. (OKM)

Kulttuurituotannot ja -palvelut

- Vahvistetaan elinkeino- ja ympäristökeskusten edellytyksiä edistää alueensa kulttuuritoimintaa ja alan työllisyyttä. (TEM/OKM)
- Kehitetään taiteen ja kulttuurin aluetoimijoiden keskinäistä koordinaatiota ja tiivistä yhteistyötä valtion ja kuntien aluehallinnon toimijoiden kanssa. (OKM/TEM)
- Kehitetään taiteen instituutioiden ja vapaan kentän yhteistyöjärjestelmä. (OKM)
- Kehitetään taiteen ja kulttuurin tuki- ja rahoitusjärjestelmiä kokonaisuutena nykyistä joustavammiksi. (OKM)
- Kehitetään taiteen ja kulttuurin tukimuotoja tunnistamaan riskirahoitusta edellyttäviä nopealiikkeisiä ja pitkäjänteisiä tuotantoja ja tuotantotapoja sekä uusia taiteen ja kulttuurin aloja, hybriditaiteita tai konsepteja. (OKM/TEM)

Kulttuuritoimialojen talous, työllistyminen ja toimeentulo

- Jatketaan yhteistyössä työ- ja elinkeinoministeriön kanssa luovan talouden strategisen hankkeen jatkotoimenpiteitä. (OKM/TEM)
- Kehitetään kulttuuritoimialojen talouden arvoverkostojen toimivuuden, yrittäjyyden, liiketoiminta- ja markkinointiosaamisen, kulttuurituonnin ja -viennin sekä kulttuurimatkailun edellytyksiä. (OKM/TEM)
- Kehitetään tekijänoikeusosaamista, kansainvälistä liiketoiminta- ja sopimusosaamista sekä tekijänoikeusjärjestelmää vastaamaan paremmin toimintaympäristössä ja rakenteissa tapahtuvaa muutosta. Tekijänoikeusjärjestelmää kehitettäessä kunnioitetaan tekijän

oikeutta sopia teoksen käyttämisestä ja muista teokseen liittyvistä seikoista.
(OKM/TEM/OM)

- Kehitetään tekijänoikeusjärjestelmää siten, että ihmiskunnan sivistyspääoma on entistä paremmin ja tehokkaammin kansalaisten, tutkimuksen ja opetuksen käytettävissä museoiden, kirjastojen ja arkistojen sekä koulutus- ja tutkimuslaitosten kautta.
(OKM/TEM/OM)